

Dijk, S. van, Cossy, V., Moser-Verrey, M, *Belle de Zuylen/Isabelle de Charrière. Education, creation, reception* (Faux titre CCLXXVI; Amsterdam, New York, NY: Rodopi, 2006, 343 blz., €70,-, ISBN 90 420 1998 0).

Deze bundel is een van de resultaten van een internationaal congres, gewijd aan Belle van Zuylen, dat in het voorjaar van 2005 plaatsvond aan de Universiteit Utrecht. Elf bijdragen zijn in het Frans gesteld, zes in het Engels. Elke bijdrage wordt voorafgegaan door een degelijke samenvatting in beide talen en gevolgd door een uitvoerig notenapparaat. Het boek, dat spaarzaam geïllustreerd is, bevat ook een lijst met gegevens omtrent de auteurs, een personenregister en een register met verwijzingen naar geschriften van Belle van Zuylen waaruit is geciteerd. Het voorwoord — zowel in een Franse als Engelse versie — is zeer informatief over de opzet en de samenhang van de bijdragen in de bundel. De auteur ervan is Valérie Cossy, die momenteel het voorzitterschap van het Zwitserse Isabelle de Charrièregenootschap deelt met Marieke Frenkel.

Na een meer algemeen verhaal over Belle en haar opvattingen omtrent een betere wereld van de hand van de Canadese Monique Moser-Verrey, die onlangs de Belle van Zuylenleerstoel in Utrecht bekleedde, zijn de overige bijdragen gegroepeerd rond thema's als respectievelijk opvoeding, specifieke geschriften van Belle van Zuylen en de receptie van haar werk. Dankzij zorgvuldige verwijzingen en de goed gekozen citaten, wordt ook de lezer die niet zeer bekend is met deze materie, ertoe aangezet om naar de primaire teksten van Belle van Zuylen te grijpen. Uit het hele boek blijkt dat de Belle van Zuylenstudie pas goed van de grond is gekomen sinds de publicatie van de *Œuvres complètes* (1979-1984), die voornamelijk te danken was aan uitgever G. A. van Oorschot en aan het echtpaar Simone en Pierre Dubois. Zonder die was er niet of nauwelijks vervolgonderzoek geweest. Pas toen Belle's teksten eenmaal toegankelijk waren, kon het grote becommentariëren (veelal in het kader van Vrouwenstudies) aan Amerikaanse universiteiten op gang komen. In een aantal bijdragen zullen liefhebbers van de *gender*benadering dan ook veel van hun gading vinden.

Aan het taalgevoel van Belle van Zuylen is nooit getwijfeld, maar haar meertaligheid werd nooit benadrukt. Deze 'auteure' of 'écrivaine' las en sprak meerdere talen, maar ze was tegelijk een Nederlands-Zwitserse schrijfster die in het Frans publiceerde. Dit vormt meteen een 'eeuwig' probleem dat ook de kop opsteekt in enkele bijdragen en dat daarin vrij omzichtig wordt behandeld. Het lijkt alsof men niet wil weten dat Belle wel eens met veel plezier een Nederlandse roman las (de *Sara Burgerhart* bijvoorbeeld) en dat ze tot op hoge leeftijd sommige brieven doorspekte met een Nederlands dat getuigt van veel gevoel voor de toenmalige levende en natuurlijke taal die we zo goed kennen van Wolff en Deken. Isabelle Vissière citeert Frederik de Grote die zou gezegd hebben dat zijn moedertaal er was 'pour ses domestiques, ses chevaux et ses chiens.' (275) Deze uitspraak lijkt niet alleen iets voor aristocratische kringen te zijn geweest, want Boswell tekende ze ook op uit de mond van de

Utrechtse hoogleraar Giovanni Francesco Salvemini di Castiglione ('de hollandsche taal is een taal voor den Paarden'). Zou dit een eigenaardigheid van de Franse geest zijn geweest? Binnen bepaalde achttiende-eeuwse kringen van niet-Fransen die zich bij voorkeur in het Frans uitdrukten, was ze kennelijk een cliché, maar uit meerdere bijdragen in de bundel blijkt dat die *platitude* in elk geval Belle van Zuylen wezensvreemd moet zijn geweest. Het ziet er intussen naar uit dat de recente Belle van Zuylenstudie het meeste te danken heeft aan Nederlandse onderzoekers. Het is met name Kees van Strien die volstrekt nieuw materiaal opduikt uit Het Utrechts Archief, zoals het geschreven portret van Zélide met een 'analyse' door een vrouwelijke tijdgenoot en voorts de fabels 'Le Papillon et les deux Araignées' en 'La Chatte et la Brebis' (die worden besproken door Paul Smith). Een nieuw type onderzoek is ook dit naar de receptie van het werk van Belle van Zuylen aan de hand van Nederlandse gedrukte boekhandelscatalogi van vóór 1801 door Alicia Montoya, dat Suzan van Dijk in haar bijdrage signaleert. Speciaal gericht op de Nederlandse lezer is nu een bloemlezing in voorbereiding van opvoedkundige teksten van Belle van Zuylen met inleiding en commentaar (te verschijnen bij Uitgeverij Verloren), en een uitgave van haar verhalende teksten, eveneens met inleiding en commentaar (te verschijnen bij Uitgeverij Van Oorschot).

Karel Bostoën

Elias, B. G. J., *Flehite 1878-2003. Geschiedenis van een vereniging en een museum* (Amersfortia reeks XVI; Amersfoort: Bekking en Blitz, 2005, 232 blz., €14,95, ISBN 90 6109 569 7).

In Nederland bestaan honderden historische kringen, geschiedkundige genootschappen en oudheidkundige verenigingen. Het overgrote deel van die gezelschappen werd in de afgelopen dertig jaar opgericht. Flehite, de oudheidkundige vereniging voor Amersfoort en omstreken, is echter veel ouder en werd opgericht in 1878. Flehite is op meer vlakken een uitzondering: die eerste historische kringen waren allemaal verbonden aan flinke steden, zoals Haarlem, Amsterdam en Den Haag, of werkten provinciebreed, zoals het genootschap Gelre. Amersfoort was toen slechts een klein provinciestadje. En nog een groot verschil: de meeste kringen kwamen voort uit een verlangen om de lokale geschiedenis te bestuderen en daarover te publiceren. Een eigen tijdschrift of jaarboek was dan ook een eerste vereiste. Flehite werd geboren uit een initiatief van Amersfoortse notabelen om de in de omgeving gelegen grafheuvels te onderzoeken en opgegraven vondsten aan de bevolking te tonen. Die nadruk op een museale functie is bij Flehite gebleven: een eigen tijdschrift moest wachten tot 1977!

Dat graven op de Leuserhei, waaruit later het museum voortsproot, moet niet al te letterlijk worden opgevat. Het daadwerkelijke handwerk werd uitgevoerd door enkele 'geschikte' arbeiders; de heren stonden in frak in de buurt om eventuele aardewerkscherven in ontvangst te nemen en later achter hun bureau te bestuderen. Hoewel het enthousiasme voor het graven al snel bekoelde, werden voldoende belangwekkende zaken bijeengebracht om een eigen museum in te richten. De naam Flehite is gebaseerd op een verkeerd gelezen aanduiding voor de middeleeuwse gouw waarin Amersfoort gelegen was. Het museum, aanvankelijk ondergebracht in de bibliotheek, later beschikend over een eigen gebouw, bevatte al snel meer dan scherven en potjes: schilderijen, tekeningen, gevelstenen, tegels, kledingstukken, charters, munten en penningen, kortom van alles wat een relatie (of soms niet eens dat) had met de geschiedenis van Amersfoort. Later kwam daar de wens bij een platform voor lokale kunstenaars te zijn, een wens die mede gestalte kreeg door samenwerking met kunstenaarsgenootschappen en aankoop van modern werk.

Elias, zelf decennialang directeur van Flehite, beschrijft in diverse hoofdstukken de geschiedenis van vooral toch het museum Flehite. Logisch, omdat voor de vereniging het museum het belangrijkste was. Bezit legt verplichtingen op, niet alleen met betrekking tot de collectie maar ook tot het gebouw. En hoewel regelmatig mecenasen in de persoon van rijke bestuursleden de vereniging financieel bijsprongen, is het vooral een verhaal van geldtekort. Geld voor personeel, voor aankopen, voor beheer en behoud van de collectie en vooral voor onderhoud en verbouwing van de museum panden. Het bestuur bestond altijd uit vrijwilligers, die zich met hart en ziel gaven voor de goede zaak, maar zichzelf soms zozeer vereenzelvigden met het museum dat ze hun ideeën en plannen als de enig zaligmakende beschouwden. Dat leidde tot